Dünya'ya Kıyasla Türkiye'de Kadın Girişimciliği

Women's Entrepreneurship in Turkey Compared to the World

Ph.D. Candidate Gülay Tamer (Medislim Health Center, Turkey)

Abstract

In recent years, it is strategically important for developing economies that women contribute into working areas and entrepreneurship activities because the way to create new job areas and activate unused potential in business is attached to encouragement of the women entrepreneurship. Giving priority to the policies and strategies that help women exist in business contributes to the economic and social development significantly. However, women encounter important obstacles within the entrepreneurship activities. Entrepreneurship has been speeding up in today's world and this project aims at comparing the women entrepreneurship between Turkey and the world, the obstacles women come across in entrepreneurship and the opportunities created by women in theoretical framework.

1 Giriş

Küreselleşme, şişletmelerin ve girişimcilerin daha şiddetli bir rekabet ortamında çalışmaları sonucunu doğurmuştur. Çünkü kapalı ekonomi döneminin dış rekabete karşı devletçe korunan şişletmecilik anlayışı yerini müşteri odaklı, sürekli kendini yenileyen, esnek ve hızlı üretim ve yönetim anlayışına bırakmıştır. Bu anlayışı tüm ekonomik hayata uygulayabilmenin yolu ise etkin girişimcilik faaliyetinden geçmektedir. Özellikle dünyadaki gelir dağılımındaki adaletsizlik, ekonomik gelişmişlik açısından bölgesel farklar, giderek artan işsizlik, yoksullaşma, yeterince büyüyememe ve etkin bir rekabet ortamının oluşturulamaması girişimcilik faktörüne günümüz dünyasında hayati bir önem kazandırmıştır. Bu bağlamda girişimcilik ile üretim ve dağıtım faaliyetleri gerçekleştirilerek bölge ve ülke kalkınmasında ekonomik bir temel yaratılır. Bunun yanında girişimciliğin, bilim ve piyasa arasındaki boşluğu kapatmanın, yeni iş yaratmanın ve piyasaya yeni mal ve hizmet sunmanın en etkili yolu olduğu söylenebilir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde girişimciliğin özendirilmesine özel bir önem verilmektedir. Avrupa Birliği'nde küçük şişletmelerin geliştirilmesi, rekabet gücünün arttırılması, uluslararası ve girişimciliğin özendirilmesi amacıyla bir dizi destekleme programları geliştirilmiştir. Aynı şekilde Türkiye'de de son yıllarda girişimcilik kültürünün gerek bireysel bazda gerekse kurumsal ölçekte geliştiği, yaygınlaştığı ve teşvik edildiği bilinmektedir. Son teknolojik gelişmeler ve ekonomik beklentiler sayesinde girişimciliğin daha da güç kazandığı söylenebilir. Özellikle 1980'lerden itibaren hızlı bir gelişme gösteren girişimcilik anlayışı, erkekler kadar kadınlarında ilgi alanı içerisine girmiştir. Son yıllarda dünyada çalışanların demografik yapısında görülen birçok değişiklik kadınları da etkileyerek onları iş yaşamının vazgeçilmez aktörleri haline getirmiştir. Sanayi Devrimi'ne kadar kadınların görevleri çok belirgin bir şekilde ev veya el işi olarak belirlenmişken, sonraki dönemlerde kadınların toplumdaki yerinde anlamlı değişimler olmuştur. İşgücüne katılan kadınlar çoğalmış, çalışan karı-koca sayısında yükselme meydana gelmiş ve ailenin geçimini tek başına sağlayan anneler daha sık görölmeye başlanmıştır. Uluslararası rakamlara bakıldığında, kayıtlı ekonomi içindeki şirketlerin yüzde 25-33'ünün sahiplerinin kadın olduğu görölmektedir. Yine Dünya Bankası'nın yedi Orta Doğu ülkesinde yapmış olduğu bir çalışmada, toplam 4000 şirketin sahiplerinin %13'ünün kadın olduğu belirlenmiştir. Araştırmalar, global kadın işgücündeki en yüksek artışın endüstrileşmiş ülkeler olduğunu gösterirken, en düşük artışı sergileyenlerin ise zaten işgüçlerinde büyük sayıda kadın bulunan Doğu Avrupa Ülkeleri olduğunu belirtmektedir. Böylece yalnızca profesyonel anlamda çalışan kadınlarda değil, kadın girişimciliğinde de artışların olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde, 1995-2009 arasındaki dönemde kadınların kırsal alanda işgücüne katılım oranı, %49.3'ten %35.7'ye düşerken, kentlerde %17.1'den %21.3'e çıkmıştır (TÜİK, 2007; TÜİK, 2009). Yani çalışmak isteyen kadın sayısının özellikle kentlerde görevli olarak hızla arttığı söylenebilir. Bu durum, kadınların tarımsal faaliyetlerden çok ticari ve ekonomik arenada daha bilinçli girişimcilik faaliyetlerine yöneldiğini göstermesi açısından önemlidir (Bedük, 2005). Yine toplam 42 ülkede yapılan Küresel Girişimcilik Araştırması'nda (2007), Türkiye'deki kadınların işgücüne katılımı 2006 yılında %30 iken 2007 yılında bu oranın %24'e gerilediği ve Türkiye'deki erkeklerin kadınlardan üç kattan daha fazla girişimci olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar kadınların erkeklere göre işgücüne katılımı ve girişimcilik faaliyetleri konusunda istenen seviyede olamadığı bir gerçek olsa da, kadınların her geçen gün ekonomik hayatta daha etkin hale gelmeye başladığı bilinen bir gerçektir. Ülkemizde; ekonomik büyütmeye, istihdamı arttırmaya ve kalıcı bir üretim ve pazarlama anlayışı ile dünya ölçeğinde faaliyet gösteren şişletmeler yaratmada, kadın girişimcilerin önemli bir rol oynayabileceği dikkate alınmalıdır. Türk iş dünyasında zengin olmanın, kullanılmayan potansiyeli etkin hale getirmenin ve yeni iş sahaları oluşturmanın yolunun, kadınların girişimciliğinin teşvik edilmesinden geçtiğini ifade edebiliriz. Kadınların, ekonomik ve sosyal yaşamdaki potansiyellerini harekete geçirecek gücü kendilerinde görmeleri gerekmektedir. Ancak bu düşüncelerin başarılı olabilmesi için kadın girişimcilerin karşılaştıkları engelleri, çalışma koşullarını, yönetim biçimlerini, işlerini kurma ve geliştirme stratejilerini, gelecek yönelimlerini ve örgütsel ve çevresel fırsatları

değerlendirme potansiyellerini ortaya koyan kapsamlı araştırmalara gerek vardır. Bu çalışmada, girişimciliğin hız kazandığı günümüz dünyasında, kadınların Türkiye perspektifinden, girişimcilik faaliyetlerinde karşılaştıkları engelleri ve yaratacakları fırsatları kuramsal bir çerçevede ele almak amaçlanmıştır.

Bu Proje Kadın Girişimciliğinin Dünya’da ve Türkiye’deki durumunun İncelenmesi ve Değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır (Özçelik, 2008).

2 Dünya’da ve Türkiye’de Kadın Girişimciliği

2.1 Kadın Girişimciliği ve Mikro İşletmecilik Kavramı

Ev dışı bir mekanda, kendi adına kurduğu bir işletmesi olan, bir işletmede tek başına veya çalıştırdığı diğer kişilerle birlikte çalışan veya sahibi olması sıfatıyla ortaklık kuran, iş ile ilgili olarak çeşitli kamu ve özel kuruluşlarla temaslara geçen, işletmenin geleceği ile ilgili planlar yapan, işletmeden elde ettiği kazancı, yatırım ve kullanım alanları üzerinde söz sahibi olan, işletmesi adına tüm riski üstlenen kadındır. Bu bağlamda kendi mesleğini icra eden kadınlar eğitimi gördükleri alanlarda herhangi bir riske girmeden çalıştıkları için girişimci olarak kabul edilmemektedirler. Yapılan çalışmalarda kadın girişimcileri tanımlayan kişisel karakteristikler; dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve amaç yönelimli olmalarıdır. Ayrıca girişimcilik faaliyetini sürdüren kadınlar hırslı olma, risk alma, kendi işini kontrol etme gibi özellikler çerçevesinde de betimlenmektedir. Küreselleşme, işletmelerin ve girişimcilerin daha şiddetli bir rekabet ortamında çalışmaları sonucunu doğurmuştur. Çünkü kapalı ekonomi döneminin dış rekabete karşı devletçe korunan işletmecilik anlayışı, yerini müşteri odaklı, sürekli kendini yenileyen, esnek ve hızlı üretim ve yönetim anlayışına bırakmıştır. Bu anlayışı tüm ekonomik hayata uygulayabilmenin yolu ise etkin girişimcilik faaliyetinden geçmektedir. Özellikle dünyadaki gelir dağılımındaki adaletsizlik, ekonomik gelişmişlik açısından bölgesel farklar, giderek artan işsizlik ve yoksullaşma, yeterince büyüyememe ve etkin bir rekabet ortamının oluşturulamaması girişimcilik faktörüne günümüz dünyasında hayati bir önem kazandırmıştır. Bu bağlamda girişimcilik ile üretim ve dağıtım faaliyetleri gerçekleştirilerek bölge ve ülke kalkınmasında ekonomik bir temel yaratılır. Bunun yanında girişimciliğin, bilim ve piyasa arasındaki boşluğu kapatmanın, yeni iş yaratmanın ve piyasaya yeni mal ve hizmet sunmanın en etkili yolu olduğu söylenebilir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde girişimciliğin özendirilmesine özel bir önem verilmektedir. Avrupa Birliği’nde küçük işletmelerin geliştirilmesi, rekabet gücünün artırılması, uluslararası ve girişimciliğin özendirilmesi amacıyla bir dizi destekleme programları geliştirilmiştir. Aynı şekilde Türkiye’de de son yıllarda girişimcilik kültürünün gerek bireysel bazda gerekse kurumsal ölçekte geliştiği, yaygınlaştığı ve teşvik edildiği bilinmektedir. Son teknolojik gelişmeler ve ekonomik beklentiler sayesinde girişimciliğin daha da güç kazandığı söylenebilir. Özellikle 1980’lerden itibaren hızlı bir gelişme gösteren girişimcilik anlayışı, erkekler kadar kadınlarında ilgi alanı içerisine girmiştir. Son yıllarda dünyada çalışanların demografik yapısında görülen birçok değişiklik kadınları da etkileyerek onları iş yaşamının vazgeçilmez aktörleri haline getirmiştir. Sanayi Devrimi’ne kadar kadınların görevleri çok belirgin bir şekilde ev veya el işi olarak belirlenmişken, sonraki dönemlerde kadınların toplumdaki yerinde anlamlı değişimler olmuştur. İşgücüne katılan kadınlar çoğalmış, çalışan karı-koca sayısında yükselme meydana gelmiş ve ailenin geçimini tek başına sağlayan anneler daha sık görülmeye başlanmıştır. Uluslararası rakamlara bakıldığında, kayıtlı ekonomi içindeki şirketlerin yüzde 25-33’ünün sahiplerinin kadın olduğu görülmektedir. Yine Dünya Bankası’nın yedi Orta Doğu ülkesinde yapmış olduğu bir çalışmada, toplam 4000 şirketin sahiplerinin %13’ünün kadın olduğu belirlenmiştir. Araştırmalar, global kadın işgücündeki en yüksek artışın endüstrileşmiş ülkeler olduğunu gösterirken, en düşük artışı sergileyenlerin ise zaten işgüçlerinde büyük sayıda kadın bulunan Doğu Avrupa Ülkeleri olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla yalnızca profesyonel anlamda çalışan kadınlarda değil, kadın girişimciliğinde de artışların olduğu söylenebilir.

2.2 Kadınları Girişimci Olmaya İten Nedenler

Kadınların iş kurma nedenlerine bakıldığında “itme ve çekme” faktörlerinin önemli rol oynadığı söylenebilir. Buna göre kadınları iş kurmaya iten faktörler arasında; ülkenin ekonomik koşullarından kaynaklanan işsizlik sorunları, kadınlara uygun olmayan iş koşulları ve kadınların özellikle ücretli işlerde cinsiyet ayrımcılığına uğramaları sayılabilmektedir. Bağımsızlık isteği, kendini gerçekleştirme isteği, kendi işinin patronu olma, aile ve iş sorumluluğu arasındaki dengeyi kurma isteği gibi çekme faktörleri de kadınları iş kurmaya yönelten faktörler arasında sayılabilmektedir. Buna göre kadını girişimci olmaya hem iten hem de çeken farklı faktörlerin olduğu söylenebilir. Kadınları girişimci olmaya iten nedenleri şu şekilde sıralamıştır. Sosyo-kültürel yapıdaki değişim sonucu öğrenim düzeyi yükselen kadının daha fazla sayıda işgücüne katılması, şirketlerin orta yönetim kadrolarında yer alan kadınların, çalıştıkları işletmelerin personel azaltma politikalarından etkilenebilecekleri Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme düşüncesiyle, kendi işlerini kurarak kendi kendilerinin patronları olmayı yeğlemeleri, her geçen gün başarılı kadın girişimci sayısının artması ile kadınların kendilerine rol modeli olarak aldıkları kişi sayısının çoğalması ve işlerini kaybetmeyecek kadar şanslı olan kadınların bir süre sonra şirket hiyerarşisinde daha üst kademelere çıkmalarının önüne set çeken, sırf cinsiyetlerinden ötürü daha sorumlu pozisyonlara gelmelerini engelleyen “cam tavan” etkisi nedeniyle yükselme olanakları kalmayan kadınların, her şeye karşın potansiyellerini ortaya koyma, kendilerini gerçekleştirmek ve başarılarını kanıtlamak için kendi işletmelerini kurma ve geliştirme çabaları. Kadınları girişimci olmaya iten bir

diğer neden ise hükümetler tarafından kadınların yerel ekonomiyi kalkındırmada önemli bir aktör olarak görülmesi politikasıdır. Bu politikada özellikle yerel aktörler içersinde yer alan potansiyel kadın girişimcilerin yönlendirilmesi, teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi öngörülmektedir. Böylece özellikle kırsal alanda ekonomik faaliyetlerde yeterince yer alamayan kadınların mikro finansman yöntemi ile gelir elde etmelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Çünkü iş hayatında erkeklere göre kadınların yeterli öz sermayeye sahip olmadığı veya başlangıç için gerekli finansmana ulaşamadığı bir gerçektir. Mersin’de kadın girişimciler üzerinde yapılan araştırmada, kadınların %70’inin kuruluş aşamasında güvensizlik, prosedürlerin zorluğu gibi nedenlerle banka kredisine başvurmadıkları ve %60’ının ise işletmelerinde sermaye sıkıntısı çektikleri belirlenmiştir. Bu durum dikkate alındığında mikro finansman sisteminin işletmenin gerek kuruluş aşamasında ve gerekse faaliyet döneminde ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Dünya nüfusunun %20’sini oluşturan yaklaşık 1.2 milyar insanın günde 1 dolarlık mutlak yoksulluk sınırının altında <http://siteresources.worldbank.org> yaşamaya çalıştığı günümüzde, “mikro finansman sistemi” özellikle kırsal alanda yoksulluğu azaltmak, geliri arttırmak ve istihdamı desteklemek üzere tasarlanmış birçok müdahale stratejilerinden biri olarak görülmektedir. Böylece zamanla yoksul kişilerin ve özellikle kadınların kendi işine başlaması için mikro finansman bir seçenek olarak da değerlendirilmektedir. Kadınların iş kurma nedenleri ile ilgili Mersin’de 160 girişimci kadın üzerinde yapılmış araştırmada; kazanç elde etmek, bağımsız çalışma ve sosyal yaşam sürme istekleri gibi faktörlerin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Kocanın ölmesi, kendini ispat etme ve geçmiş mesleki tecrübelerin ticari hayata aktarılması gibi faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir (Özdevecioğlu ve Çelik, 2001).

2.3 Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Mikro İşletmecilik

Türkiye’de kadın girişimci çalışmalarının yapılmasında, gelişmiş ülkelerden başlayarak artış gösteren kadın girişimci sayısı ve AB, OECD, BM gibi uluslararası kuruluşların kadın girişimciliğini destekleyici ve yaygınlaştırıcı politikalar izlemesi etkili olmuştur. Fakat buna rağmen ülkemizde, Batı’lı ülkelerde olduğu kadar kadın girişimciliğinde önemli gelişmeler olmamış veya oldukça yavaş olmuştur. Türkiye’de ancak 1980’li yıllardan itibaren kadınların işgücüne katılımı konusunda yapılan çalışmalar yoğunluk kazanmış ve 1990’lı yıllarda da bu çalışmalar belli bir düzeye ulaşmıştır. Son yıllarda medyanın da yardımıyla kadın girişimcilere olan ilgi artmıştır. Kadın girişimciliğine yönelik olan bu ilgi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde benimsenen ihracata yönelik kalkınma stratejileri ile yakından ilişkilidir. Gelişmekte olan ülkelerin ithal ikamesi politikasında yaşanan sorunlar, yurt içi kaynak kullanarak küresel pazarla bütünleşme yollarının aranmasına neden olurken, kullanılan girdiler açısından ithalata bağımlı olmayan emek yoğun sektörlerin ve bu sektörlerde istihdam edilen “kadın emeğinin önemini arttırmıştır”. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kadın girişimciliği üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olması bu tür ülkelerde kadın girişimcilerin rolünün ve etkinliğinin ne oranda olduğunu anlamada sorun oluşturabilmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de kadınların ekonomik faaliyetlere katılımlarının sınırlı olması genellikle; aile içindeki rol, bu role bağlı tercihler ve aile içindeki ataerkil ilişkilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Kadınların Türkiye’de girişimcilik faaliyetleri temelde yapısal uyum politikalarının etkisiyle azalan hane gelirlerine yönelik geliştirilen “kadınların kendi başlarına küçük işyeri kurma girişimlerine” dayanmaktadır. Kadınların gerek haneye ek gelir sağlamak ve gerekse ücretli işlerde çalışma çabalarının artması onların ekonomik faaliyetlere girişini hızlandırmıştır. Fakat Türkiye’de özellikle başvuru işlere uygun eğitim ve becerisi olmayan kadınların iş bulma şanslarının son derece zayıf olması, zorunlu olarak kadınları kendi işinde çalışmaya sevk etmiştir. Türkiye’de kadınları girişimci olmaya iten nedenlerin, kadınların daha özgürlükçü ve eşitlikçi değerlere sahip olmaya başladıkları ayrıca; Türkiye’de Kadın Girişimciler; engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme, güvendikleri çeşitlenen mal ve hizmet piyasasında kendilerine daha uygun işler bulabildikleri gibi faktörler olmadığı aksine ülkenin makro ekonomik koşullarının hane halkı geliri üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmanın bir çabası olduğu ifade edilebilir. Kadınların işlerini daha çok yalnız başlarına kurdukları, işlerini büyük ölçüde sevdikleri için yaptıkları, büyük bir bölümünün herhangi bir ticari ve iş deneyimine sahip olmadan işlerini kurdukları, başlangıç sermayelerini ise daha çok aile ve akrabalarından temin ettikleri tespit edilmiştir. Kadınların mücadelecisi, hırslı, evine iş götüren ve kendileri için erişilmesi zor hedefler belirleyen yapıda oldukları bulgularına ulaşılmıştır. Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren kadın çalışanlar ile ilgili yapılan çalışmalar özetlenecek olursa; iş kadınlarının yarısından fazlasının ticaret sektöründe girişimci olduğu, genellikle 30-39 yaş diliminde yer aldığı ve yarısına yakınının eğitim düzeyinin sadece lise eğitimi düzeyinde kaldığı ve genellikle kentli oldukları belirlenmiştir. Türkiye’de girişimci kadınları belirleyen temel karakteristikler ise; kendine güvenli, cesaretli ve sabırlı olmasıdır. Kadınlar, erkek girişimcilerle karşılaştırıldığında kârdan çok sosyal itibara önem vermekte, risk almada erkek girişimcilere oranla daha temkinli hareket etmekte ve daha az özgüvenli bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de işverenler içersinde kendi işini kuran ve girişimcilik faaliyetleri içersinde olan kadınların oranı %13 olarak belirlenmiştir. Türkiye’de kadınları girişimci yapmaya yönelik çalışmaların oldukça çeşitli olduğu söylenebilir. Kadın girişimciliğini destekleme ve geliştirme kapsamında dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda kadın girişimciliğinin desteklenmesi amacıyla birtakım tedbirler alınmıştır. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi amacıyla bankalar kredi programlarını daha etkin hale getirmişlerdir. Yukarıda da ismi geçen kamu kuruluşları, meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından kadın girişimciliğini arttırmaya yönelik uygulamaya aktarılan ve yürütülen projeler de bu kapsamda ifade edilebilir (Gürol ve Marşap, 2007).

3 Dünya’da ve Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Kıyaslı Değerlendirilmesi

“Toplumdaki başarısızlığın nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ihmal ve kusurdan doğmaktadır” (Mustafa Kemal Atatürk, 1923).

Kadın Girişimciliği: Türkiye açısından değerlendirildiğinde, 1995-2009 arasındaki dönemde kadınların kırsal alanda işgücüne katılım oranı, %49.3’ten %35.7’ye düşerken, kentlerde %17.1’den %21.3’e çıkmıştır. Yani çalışmak isteyen kadın sayısının özellikle kentlerde görece olarak hızla arttığı söylenebilir. Bu durum, kadınların tarımsal faaliyetlerden çok ticari ve ekonomik arenada daha bilinçli girişimcilik faaliyetlerine yöneldiğini göstermesi açısından önemlidir. Yine toplam 42 ülkede yapılan Küresel Girişimcilik Araştırması’nda Türkiye’deki kadınların işgücüne katılımı 2006 yılında %30 iken 2007 yılında bu oranın %24’e gerilediği ve Türkiye’deki erkeklerin kadınlardan üç kattan daha fazla girişimci olduğu bulgulanmıştır. Her ne kadar kadınların erkeklere göre işgücüne katılımı ve girişimcilik faaliyetleri konusunda istenen seviyede olamadığı bir gerçek olsa da, kadınların her geçen gün ekonomik hayatta daha etkin hale gelmeye başladığı ise bilinen bir gerçektir. Özellikle kırılgan bir ekonomiye sahip olan ülkemizde, ekonomiyi büyütmede, istihdamı arttırmada ve kalıcı bir üretim ve pazarlama anlayışı ile dünya ölçeğinde faaliyet gösteren işletmeler yaratmada, kadın girişimcilerin önemli bir rol oynayabileceği dikkate alınmalıdır. Nitekim Türk iş dünyasında zengin olmanın, kullanılmayan potansiyelin etkin hale getirmenin ve yeni iş sahaları oluşturma yolunun açılması gereklidir. Bu bağlamda, kadınların da üretim yaşamı içine katılımını arttırmak için kadın girişimcileri destekleyen politika ve programların ön plana çıkması, kadınların, ekonomik ve sosyal yaşamdaki potansiyellerini harekete geçirecek gücü kendilerinde görmeleri gerekmektedir. Ancak bu program ve düşüncelerin başarılı olabilmesi için kadın girişimcilerin karşılaştıkları engelleri, çalışma koşullarını, yönetim biçimlerini, işlerini kurma ve geliştirme stratejilerini, gelecek yönelimlerini ve örgütsel ve çevresel fırsatları değerlendirme potansiyellerini ortaya koyan kapsamlı araştırmalara gerek vardır. Bu çalışmada, girişimciliğin hız kazandığı günümüz dünyasında, kadınların Türkiye perspektifinden, girişimcilik faaliyetlerinde karşılaştıkları engelleri ve yaratacakları fırsatları kuramsal bir çerçevede ele almak Kadınların Özellikle 1980’lerden itibaren hızlı bir gelişme gösteren girişimcilik anlayışı, erkekler kadar kadınlarında ilgi alanı içerisine girmiştir. Son yıllarda dünyada çalışanların demografik yapısında görülen birçok değişiklik kadınları da etkileyerek onları iş yaşamının vazgeçilmez aktörleri haline getirmiştir. Sanayi Devrimi’ne kadar kadınların görevleri çok belirgin bir şekilde ev veya el işi olarak belirlenmişken, sonraki dönemlerde kadınların toplumdaki yerinde anlamlı değişimler olmuştur. İşgücüne katılan kadınlar çoğalmış, çalışan karı-koca sayısında yükselme meydana gelmiş ve ailenin geçimini tek başına sağlayan anneler daha sık görülmeye başlanmıştır. Uluslararası rakamlara bakıldığında, kayıtlı ekonomi içindeki şirketlerin yüzde 25-33’ünün sahiplerinin kadın olduğu görülmektedir. Yine Dünya Bankası’nın yedi Orta Doğu ülkesinde yapmış olduğu bir çalışmada, toplam 4000 şirketin sahiplerinin %13’ünün kadın olduğu belirlenmiştir. Araştırmalar, global kadın işgücündeki en yüksek artışın endüstrileşmiş ülkeler olduğunu gösterirken, en düşük artışı sergileyenlerin ise zaten işgüçlerinde büyük sayıda kadın bulunan Doğu Avrupa Ülkeleri olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla yalnızca profesyonel anlamda çalışan kadınlarda değil, kadın girişimciliğinde de artışların olduğu söylenebilir. Yani çalışmak isteyen kadın sayısının özellikle kentlerde görece olarak hızla arttığı söylenebilir. Bu durum, kadınların tarımsal faaliyetlerden çok ticari ve ekonomik arenada daha bilinçli girişimcilik faaliyetlerine yöneldiğini göstermesi açısından önemlidir. Toplam 42 ülkede yapılan Küresel Girişimcilik Araştırması’nda Türkiye’deki kadınların işgücüne katılımı 2006 yılında %30 iken 2007 yılında bu oranın %24’e gerilediği ve Türkiye’deki erkeklerin kadınlardan üç kattan daha fazla girişimci olduğu bulgulanmıştır. Her ne kadar kadınların erkeklere göre işgücüne katılımı ve girişimcilik faaliyetleri konusunda istenen seviyede olamadığı bir gerçek olsa da, kadınların her geçen gün ekonomik hayatta daha etkin hale gelmeye başladığı ise bilinen bir gerçektir. Özellikle kırılgan bir ekonomiye sahip olan ülkemizde, ekonomiyi büyütmede, istihdamı arttırmada ve kalıcı bir üretim ve pazarlama anlayışı ile dünya ölçeğinde faaliyet gösteren işletmeler yaratmada, kadın girişimcilerin önemli bir rol oynayabileceği dikkate alınmalıdır. Türk iş dünyasında zengin olmanın, kullanılmayan potansiyelin etkin hale getirmenin ve yeni iş sahaları oluşturma yolunun, kadınların girişimciliğinin teşvik edilmesinden geçtiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, kadınların da üretim yaşamı içine katılımını arttırmak için kadın girişimcileri destekleyen politika ve programların ön plana çıkması ve kadınların, ekonomik ve sosyal yaşamdaki potansiyellerini harekete geçirecek gücü kendilerinde görmeleri gerekmektedir. Ancak bu program ve düşüncelerin başarılı olabilmesi için kadın girişimcilerin karşılaştıkları engelleri, çalışma koşullarını, yönetim biçimlerini, işlerini kurma ve geliştirme stratejilerini, gelecek yönelimlerini ve örgütsel ve çevresel fırsatları değerlendirme potansiyellerini ortaya koyan kapsamlı araştırmalara gerek vardır. Bu çalışmada, girişimciliğin hız kazandığı günümüz dünyasında, kadınların Türkiye perspektifinden, girişimcilik faaliyetlerinde karşılaştıkları engelleri ve yaratacakları fırsatları kuramsal bir çerçevede ele almak amaçlanmıştır (Nayır, 2008).

3.1 Ekonomik Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Stratejik Etkisi

Kadınlar tarih boyunca hemen hemen her dönemde içinde yaşadıkları toplumun özelliklerine göre değişen şartlarda ekonomik faaliyetlere katılmışlardır. Özellikle sanayileşme ile bu sürecin hızlandığı söylenebilir. Gerçekten, 21. yüzyıla doğru hızla ilerlerken her alanda kendini gösteren değişim ve gelişmeler çerçevesinde kadınların bir zamanlar sadece erkeklere açık olan iş dünyasına girdikleri ve bu dünyada güç, yetki, mevkii elde

etmek için yoğun bir mücadele verdikleri gözlenmektedir. Çalışma yaşamında küreselleşme çerçevesinde yaşanan değişimler ve yeni değerler, iş dünyasında erkek hakimiyetinin kırılarak kadının güçlenmesine neden olmuştur. Özellikle küreselleşme ile beraber artan rekabet işletmeleri bir taraftan kalite ve fiyat açısından malları ve hizmetleri daha etkin bir biçimde tüketiciye yönlendirmeye, diğer taraftan da mevcut kurumsal yapı ve uygulamalarını insan kaynaklarının geliştirilmesi doğrultusunda “çalışma hayatının kalitesinin iyileştirilmesi”, “işin insanileştirilmesi “esneklik” vb. uygulamalarıyla çevrelenmiş yeni işgücü yapısı ve davranış biçimine uygun Abdullah Soysal Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme haline getirmeye mecbur kılmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda iş hayatında katılımı yetersiz olan, bilgi, beceri ve yeteneğinden yeteri kadar yararlanılmayan kadınların iş hayatına büyük oranda katılması ve daha etkin rol alması gelişen ekonomiler için bir “stratejik” zorunluluk halini almıştır. Özellikle Batılı ülkelerde ve gelişen Uzak Doğu’da kadınların ekonomiye katılımlarını arttırmak için hükümetlerin yasal düzenlemeler yapma, teşvik programları hazırlama ve kurumsal değişiklikleri gerçekleştirme konusunda büyük adımlar atması bu gelişmelerle ilgilidir. Bu kapsamda günümüzde yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınların gittikçe daha fazla aktif olarak çalışma hayatına katılmalarına yol açmıştır. Bununla birlikte kadınların kişisel çabalarıyla birlikte hükümetlerin ve diğer sivil toplum örgütlerinin de kadınların iş hayatında daha etkin hale getirilmesine yönelik karar ve uygulamalar içerine girmesi gerekmektedir. Çünkü kadınlar dünya ve Türkiye nüfusunun yarısını oluşturmaya karşın aynı oranda temsil edilmemektedir. İnsan kaynakları kullanımı açısından potansiyel işgücünü oluşturan bu nüfusun bilgi, yetenek ve tecrübelerinden yeteri kadar yararlanmamak ciddi bir kayıptır. Bu bağlamda kadınların ekonomik hayatta erkeklerin yanında gerek işçi statüsünde ve gerekse kendi işinde yer almalarının sağlanması ile onları ekonomik gelişmeye önemli katkılar sağlayan potansiyel güç haline getirmek mümkündür. Böylece kadınların iş hayatında temsili ve başarısının sağlanması her şeyden çok ülke ve toplumların ekonomik ve sosyal gelişimi açısından önem taşımaktadır. Geçmişte kadınların; okuma yazma ve iş yaşamına katılım oranlarının düşüklüğü, finansmana erişim olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle girişimci olmaları daha düşük düzeyde kalırken, son yıllarda yapılan çalışmalarda, kadınların iş yaşamında, karşı cinse göre, daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Bunun nedeni ise önceden erkeklere özgü olduğuna inanılan işlerde başarılı olmaları, erkeklerle aralarındaki girişimcilik konusundaki bilgi ve deneyim farkının giderek azalması, çok daha iyi örgütlenir hale gelmeleri ve doğaları gereği olaylara karşı daha duyarlı, daha sakin, daha yoğun insan ilişkilerine sahip olmalarıdır. Diğer taraftan gelişmiş ya da gelişmekte olan hemen hemen tüm ülkelerde cinsler arası eşitsizliğe karşı birtakım önlemler alınmaya başlanmış olması da kadınları girişimciliğe teşvik etmede önemli bir politika açılımı olarak algılanabilir. Günümüzde küreselleşmenin birlikte getirdiği hızlı değişim ve rekabet, yeni teknoloji ve anında iletişim karşısında geleneksel yöntemler etkin olamamakta ve bunun üstesinden gelebilmek için “yeni düşünce ve uygulama tarzlarına, bir anlamda “kadına has liderlik stili, kapasite ve niteliklere gereksinim duyulmaktadır. Yani yapısal değişim, değerler sisteminde de değişimi beraberinde getirmektedir. Örgütlerde değişim “değişen değerler sistemi ekonomik gereklilikle birlikte sergilendiğinde” daha belirgin bir şekilde göze çarpacaktır. Bu bağlamda işyerinde yönetim tarzları ve yaklaşımlarının kadının kendine has değerleri bastırmasından çok tam tersine, fırsatını bulduğunda onun potansiyelini açığa vurduğu zaman daha etkin olabilecektir. Bu bağlamda, kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal hayata önemli yarar ve fırsatlar sunduğu bir gerçektir. Kanıtlar göstermektedir ki, girişimcilik, ekonomik gelişme ve iş yaratımına değişik yollar sağlamaktadır. Kadınlar kendi ülke ekonomilerini geliştirmede potansiyel girişimcilik faaliyetleri ile önemli bir kaldıraç kuvveti oluşturmaktadırlar. Yani kadın girişimciler, ekonomik gelişmenin önemli bir kaynağını temsil etmektedirler. Avrupa’da (Avrupa Birliği ve diğer ülkeler), tahminler göstermektedir ki, yaklaşık 16 milyon işveren, kendi işinde çalışan kadın sayısı 10 milyondan fazladır ve Amerika’da 9.2 milyon insan için istihdam sağlayanların 6.4 milyonu kendi işinde çalışan kadınlardan oluşmaktadır. OECD kaynaklı bir araştırmada da belirtildiği gibi, kadınların fırsatlara nispeten yenilikçi bir tarzda yaklaşımları, iş yaşamının “yaşam kalitesi yanında yeni ekonomik çevrenin gelişimine de katkı sağlayacak niteliktedir. Kadının kendine has karakteristiklerinden biri olan yenilikçilik (innovative impulse) bunda rolü olduğu düşünülebilir. Bernstein’ın yaklaşımı çerçevesinde erkek girişimcinin genelde otoriter yönetim tarzına yatkın olmasına karşın, kadın girişimci, yönetim olgusuna daha “bütüncül” yaklaşmakta, araştırma sonuçlarına göre personel eğitimi, takım çalışması, işletme yapısında hiyerarşinin azaltılması ve kalite konularında ve başarı olgusunu erkeklerden farklı değerlendirmesi sonucu çalışanların kariyerlerinde gelişimlerinin sağlanması ve müşterilerin beklentileri konularında daha duyarlı olmaktadır. Kutanis ve Alparslan’ın (2006) “girişimci kadınların profilleri” ile ilgili yapmış oldukları araştırmada, girişimci kadınlar; kendilerine güvenen, güçlü önseziye sahip, sabırlı ve dayanıklı olan, riski üstlenebilen, ikna kabiliyeti kuvvetli ve inisiyatif kullanan bireyler olarak bulgulanmıştır. Aynı araştırmada girişimci kadın olmanın, kadına çalışma yaşamında diğer çalışma biçimlerine kıyasla daha fazla özerklik imkanı verdiği, kadının işine yönelik kısa ve uzun vadeli planlar yapma, kaynakları optimum kullanma, beşeri ilişkiler kurma ve sürdürme, işinde edindiği deneyimleri verimli kanallara aktarma gibi önemli kazanımlar sağladığı belirlenmiştir Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme de Dünya Bankası’nın Orta Doğu ülkelerinde ki şirketlerle ilgili yapmış olduğu bir araştırmada, bu ülkedeki işletme sahibi olan kadınların Afrika ve Asya’daki diğer kadın girişimcilere oranla işletmelerini daha fazla büyütme eğiliminde oldukları ve bir çok engelle karşılaşmalarına rağmen, erkek girişimcilere göre

işletmelerinde daha fazla sayıda işçi çalıştırdıkları belirlenmiştir. Yine yapılan bir diğer araştırma sonucuna göre ise, kadın girişimcileri “yönetmel becerilerine ilişkin” öz değerdendirmelerinde yeni fikirler ve yeni ürün geliştirme konularında kendi becerilerini “mükemmel” olarak tanımlamışlardır. Aynı araştırmada, insan ilişkileri, yönetim, geliştirme ve eğitim ile pazarlama, pazarlama araştırmaları alanında “çok iyi”, envanter, üretim gibi işe yönelik teknik alanlarda “iyi” oldukları ortaya konulmuştur. İngiltere’de yapılan bir araştırmada, “Çalışanların patronlarını tanımlamaları ve nasıl bir patron istediklerini tarif etmeleri” istenmiştir. Yapılan araştırmanın sonucuna göre çalışanların, kadın patronla çalışmak istedikleri ortaya çıkmıştır. Çalışanların daha çok kadın patron tercih etmelerindeki sebepler ise şöyle sıralanmaktadır:

- Kadınlar, bir iş için erkekten daha fazla çaba gösteriyorlar ve daha dikkatliiler.
- Kadınlar, çalışanlarına gerekli eğitimi daha iyi verebiliyorlar.
- Kadınların öğreticilik yanı erkeklerle oranla daha gelişkin.
- Kadınlar yeni durumlara ve değışimlere daha rahat uyum sağlayabiliyorlar.
- Kadınların, yanlarında çalışanları iş konusunda heveslendirme ve teşvik etme yetenekleri erkeklerle oranla daha gelişkin.
- Kadınlar yeni fikirlere daha açıktır. Ayrıca kadınların yaratıcılıkları da iş yaşamında başarının kapısını aralıyor.
- Kadınlar gözlem yeteneklerini iş yaşamında başarılı bir biçimde kullanabiliyor.
- Çalışanlarıyla iletişim kurarken kadının sağladığı başarı iyi bir yönetici olmasında olumlu bir etki yapıyor.
- Kadının problem çözebilmedeki başarısı, bir yönetici olarak erkekten daha başarılı olmasını sağlıyor.
- Kadınlar özel yaşamlarında olduğu gibi iş yaşamında da açık bir stratejiye sahipler.
- Kadınlar iş yaşamında erkeklerle oranla daha neşeli ve eğlenceli olabiliyor.

Tahminlerin aksine kadınlar, iş yaşamında kararlarını kolay verebiliyorlar ve kararları konusunda daha ısrarcıdır. Yukarıda belirtilen araştırma ve değerdendirmeler göz önünde tutulduğunda; kadın girişimcilerin ekonomik ve sosyal anlamda ülkeye getirdiği kazanımlarının daha gerçekçi ve geleceğe yönelik olarak değerdendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kadın girişimcilerin, hem kendileri hem de istihdam ettikleri kişiler için iş yaratmaları ve çalışma yaşamında daha etkin ve aktif olmaları; onların toplumdaki konumlarını güçlendirmesine, toplumların gelişmişlik düzeyini etkilemesine ve gelir dağılımındaki adaletsizliği de önlemeye önemli katkılar sağlamaktadır , dolayısıyla Türkiye’nin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için ekonomik değeri yaratan kadın girişimci sayısını arttırmak, var olan kadın girişimcileri güçlendirmek ve onları dünya ile bütünleştirmek gerekmektedir (Can ve Karataş, 2007).

4 Kişisel Yorum

Ticari yaşamla birlikte kadınlar, kimlik arayışı içine girmişleridir. Yaşadığımız dönemin beraberinde getirdiği değışen yaşam standartları ve tüketim ihtiyaçları kadınların bilinen evinin kadını, çocuğunun annesi olmanın artık yeterli olmadığı fark edip rollerini değıştirmeye ve onlara dayatılan yaşam şeklinin dışına çıkarak; gerek sahip oldukları eğitim, gerekse el becerisi gibi yetenekleriyle çalışma hayatında var olma ihtiyacı doğmuştur. Bu noktada Girişimci Kadınlara çalışma hayatına başlayabilmeleri için bir takım maddi imkanlar veya destek verebilecek kaynaklar sağlanması gerekmektedir, Günümüzde artık birçok kanaldan girişimciliği destekleyecek krediler devreye girmiştir. Kadınlar kendilerini bulundukları ortama kabul ayrı bir kimlik oluşturarak farklılaşma yoluna gitmişlerdir. Başarılarının sürekliliğini sağlayabildiklerinde kurumsal kimlik oluşturma başarısına ulaşabilmektedirler. İşletmelerine küresel bakabilen, rekabetçi avantaj ve katma değeri yaratabilen, söyleneni ve düşünölebileni yapabilen hayal kurabilen, sürekli öğrenmeye çalışabilen, kaybetmeyi göze olabilecek kadar stratejik düşünme yeteneğı olan girişimciler ekonominin gelişmesine katkıda bulunma, iş imkanı sağlama, işletmesini geliştirerek yeni işkollarının oluşturulması konularında her daim başarılı olmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda kadın girişimcilerin kişisel karakteristikleri; dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve amaç yönelimli olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kadınların ekonomik hayatta erkeklerin yanında yer almalarını sağlayacak politika ve projelere öncelik verilmesi ile onları ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılar sağlayan potansiyel güç haline getirmek mümkündür. Bununla birlikte kadınların, girişimcilik faaliyetlerinde önemli engellerle karşılaştıkları ve oldukça zorlandıkları ifade edilebilir. Bu çalışma, girişimciliğın hız kazandığı günümüz dünyasında, Türkiye perspektifinden, kadınların girişimcilik faaliyetlerinde karşılaştıkları engelleri ve yaratacakları fırsatları kuramsal bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır.

5 Sonuç ve Beklentiler

Son yıllarda, kadınların, çalışma hayatına büyük oranda katılması ve daha aktif rol alarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları, gelişen ekonomiler için “stratejik” bir öneme sahiptir. Çünkü iş dünyasında zengin olmanın, kullanılmayan potansiyeli etkin hale getirmenin ve yeni iş sahaları oluşturmaının yolunun, kadınların girişimciliğının teşvik edilmesinden geçtiğı gerek akademik çevrede, gerekse iş dünyasında ifade edilmektedir. Yapılan çalışmalarda kadın girişimcilerin kişisel karakteristikleri; dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve

amaç yönelimli olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kadınların ekonomik hayatta erkeklerin yanında yer almalarını sağlayacak politika ve projelere öncelik verilmesi ile onları ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılar sağlayan potansiyel güç haline getirmek mümkündür. Bununla birlikte kadınların, girişimcilik faaliyetlerinde önemli engellerle karşılaştıkları ve oldukça zorlandıkları ifade edilebilir. Bu çalışma, girişimciliğin hız kazandığı günümüz dünyasında, Türkiye perspektifinden, kadınların girişimcilik faaliyetlerinde karşılaştıkları engelleri ve yaratacakları fırsatları kuramsal bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. Günümüzde kadının çalışma yaşamında, her geçen gün etkinliğini artırması, hem kendisi hem de toplum açısından oldukça önemli görülmektedir. Özellikle kadının daha eğitilmiş, azimli, hırslı ve kararlı duruşu onu, erkeğe bağımlı olmaktan kurtararak ekonomik anlamda bağımsızlığını ve toplumdaki konumunu güçlendirmesine olanak sağlamaktadır. Kadına bu gücü sağlayan en önemli olgu ise onun girişimcilik özelliğidir. Girişimcilik faaliyeti ile kadın, bir taraftan maddi ve manevi kazanımlar elde ederken, diğer taraftan bağımsızlık, finansal fırsatlar, toplumsal hizmet, iş güvenliği, aile istihdamı ve meydan okuyuculuk gibi özellikler ile de cinsiyet ayrımcılığına yönelik yargıları kadınlar lehine çevirebilme fırsatını da elde etmiş olmaktadır.

Kadının girişimci olarak çalışma yaşamına katılmasının, kadın açısından getirdiği zorluklar ve engellerin de bu süreçte dikkate alınarak değerlendirilmesi daha gerçekçi olacaktır. Çünkü kadın, gerek kadın olmanın, gerekse iş ve toplumsal yaşamın *erkek egemen* kurgulanmış düzenin de oldukça güç şartlar içerisinde girişimcilik faaliyetini sürdürme çabası içerisinde. Fakat kadının çalışma yaşamında varlığını kısıtlayan bu düşünce ve uygulamaların, kadını ekonomik hayatta pasifleştirme anlayışına ittiğini söylemek çok da doğru olmayacaktır. Çünkü son yıllarda, kadınların iş yaşamında, karşı cinse göre, daha başarılı oldukları gözlemlenmektedir. Bunun nedeni ise; önceden erkeklere özgü olduğuna inanılan işlerde başarılı olmaları, erkeklerle aralarındaki girişimcilik konusundaki bilgi ve deneyim farkının oluşmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme giderek azalması, çok daha iyi örgütlenir hale gelmeleri ve doğaları gereği olaylara karşı daha duyarlı, daha sakin, daha yoğun insan ilişkilerine sahip olmalarıdır. Bu kapsamda ekonomik hayatta girişimci olarak önemli roller oynayan kadının; işine yönelik kısa ve uzun vadeli planlar yapma, kaynakları optimum kullanma, beşeri ilişkiler kurma ve sürdürme, işinde edindiği deneyimleri verimli kanallara aktarma gibi bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Kadınların, örgütün başarısını zora sokan yıkıcı çatışmaların ve şiddetin ortaya çıkmasında veya büyümesinde de engelleyici bir rol üstlendiği ifade edilebilir. Bunun yanında kadınların ekonomik anlamda güçlü olmaları, ortaya çıkabilecek rüşvet, yanlış yönetim, şiddet ve yıkıcı çatışmaların azaltılmasında da etken olabilecektir. Bu bağlamda, kadın girişimciliği, ekonomik ve toplumsal hayatta önemli yarar ve fırsatlar yaratarak, kendi ülke ekonomilerini geliştirmede ve iş yaratımında önemli katkılar sağlamaktadırlar. Yani kadınların, potansiyel girişimcilik faaliyetleri ile ekonomik ve toplumsal yaşamın *“erkek egemen”* cinsiyetler arası adaletsizliğini *“insani”* boyuta dönüştürerek, çalışma yaşamını daha etkin hale getirdiğini söylemek olasıdır.

Kaynakça

- AKDEMİR, Ali (2008), Vizyon Yönetimi.
- BAYRAK, S.ve YÜCEL, A. (2000), “Kadın Cinsiyeti, Yöneticilik ve Güç Bir Paradoks Mu?” 11. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı (Nevşehir).
- BEDÜK, Aykut (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği”.
- CAN, Y.ve KARATAŞ, A. (2007), “Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği,” Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F.Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı: 251-261.
- ÇAKICI, Ayşehan (2003), “Mersin’deki Kadın Girişimcilerin İş Kurma Öyküsü ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler,” 11. Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Bildiriler Kitabı (Afyon).
- ÇELİK, A.ve Akgemci, T. (2007), Girişimcilik Kültürü ve KOBİ’ler (Ankara: Gazi Kitabevi, 2.b.).
- ÇELİK, C. ve ÖZDEVECİOĞLU, M. (2001), “Kadın Girişimcilerin Demografik Özellikleri ve Karşılaştıkları sorunlara İlişkin Nevşehir İlinde Bir Araştırma,” 1.Orta Anadolu Kongresi (Nevşehir).
- DİNÇER .Ö Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası.
- DELMAR, F. (2000), “The Psychology of the Entrepreneur,
- CARTER, S .and JONES-EVANS, D. , Enterprise and Small Business: Principles, Practice and Policy (Harlow-England: Pearson Education Ltd.).
- DELMAR, F. (2003), “Women Entrepreneurship: Assessing Data Availability and Future Needs,” Workshop on Improving Statistics on SMEs and Entrepreneurship to be held at OECD Headquarters, Paris.
- ECEVİT, Yıldız (2007), Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım (Ankara: Uluslararası Çalışma Ofisi (ILO),1.baskı.

- ECEVİT, Yıldız (1993), Kadın Girişimciliğin Yaygınlaşmasına Yönelik Bir Model Önerisi”, Kadın Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar (Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Genel Sorunları).
- GÜROL, M .ve MARŞAP Ali ve A., (2007), “Geçmişte ve Günümüz Yaşamında Ücretsiz ve Ücretli İşgücü Olarak Kadın,” Bilig, 4: 95-109.
- HELMS, Brigit (2005), “Mikro Kredi: Birçok Müdahale Stratejisinden Bir Tanesi, Uluslararası Mikro Girişimcilik Finans Konferansı” (İstanbul).
- HISRICH Robert D. and PETERS Michael P. (2002), Entrepreneurship (USA: Mc.Graw-Hill Irwin).
- HISRICH Robert D and BRUSH C.G. (1989), The Women Entrepreneur. Starting, Financing and Managing a Successful Business (USA: Lexington Books).
- KAPU, Hüsnü (2004), “Anadolu Girişimcilerinin Girişimcilik Değerleri”, 12. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı (Bursa).
- KUTANIS R. Özen ve ALPARSLAN S., (2006), “Girişimci ve Yönetici Kadınların Profilleri Farklı Mıdır?”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 8/2: 139-153.
- KUTANIS, R. Özen (2003), “Girişimcilikte Cinsiyet Faktörü: Kadın Girişimciler,” 11. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı (Afyon).
- MINNITI M. and ARENIUS P., 2003, “Women In Entrepreneurship, The Entrepreneurial Advantage Of Nations: First Annual Global Entrepreneurship Symposium (United Nations Headquarters).
- NAYIR D., Zamantılı (2008), “İşi ve Ailesi Arasındaki Kadın: Tekstil ve Bilgi İşlem Girişimcilerinin Rol Çatışmasına Getirdikleri Çözüm Stratejileri,” Ege Akademik Bakış, 8 /2: 631-650.
- ÖZÇELİK Burcu (2008), “Küresel Girişimcilik Araştırması 2007”.
- ÖRÜCÜ, E. vd KILIÇ R., KILIÇ T. (2007), “Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği,” Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14 /2: 117-135.
- PALENO, D. and KLEINER B.H. (2000), “An Entrepreneurial Decision Proces Model Describing Opportunity Recognition,” European, Journal of Innovation Management, 9/1: 61-78.
- SCHINDEHUTTE M. atac MORRIS M., LORD M., BRENNAN C. (2003), Entrepreneurs and Motherhood: Impacts on Their Children in South Africa and The United States, Journal of Small Business Management, 41/1: 94-107.
- STARCHER D.C. (2001), Women Entrepreneurs Catalysts for Transformation(<http://www.ebbf.org/woman.htm>) (12.10.2008).
- TAN, F.Z.S. (2006), “Tarihi Akış İçinde Kastamonu Kadın Girişimciliği,” 14. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı (Erzurum).
- TÜSİAD (2002), Türkiye’de Girişimcilik Ankara: TÜSİAD Yayınları). ULAŞ, D. (2006), “Franchising Sisteminin Girişimcilik Açısından Değerlendirilmesi,” G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 8/ 3: 133-151.
- TOKSÖZ, Gülay (2007), “İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler,” Çalışma ve Toplum.
- ZHAO, F. (2005), “Exploring the Synergy Between Entrepreneurship and Innovation,” International Journal of Entrepreneurial Behaviour&Research.